

Справа „Базоркіна проти Росії” („Bazorkina v. Russia”)

У рішенні, ухваленому 27 липня 2006 року у справі *«Базоркіна проти Росії»*, Суд постановив, що:

- було порушено ст. 2 Конвенції (право на життя) стосовно зникнення сина заявниці Хаджі-Мурата Яндієва;
- мало місце порушення ст. 2 Конвенції стосовно обов’язку компетентних органів провести ефективне розслідування обставин зникнення п. Яндієва;
- не було порушення ст. 3 Конвенції (заборона нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поводження) щодо неспроможності захистити п. Яндієва від незаконного поводження;
- було порушено ст. 3 Конвенції стосовно заявниці;
- мало місце порушення ст. 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) стосовно затримання п. Яндієва;
- було порушено ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) щодо порушених прав заявниці, передбачених ст. 2 та ст. 3 Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявниці 35 000 євро як компенсацію моральної шкоди та 12 241 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявниця Фатіма Сергєєвна Базоркіна, 1938 р.н, є громадянкою Росії і проживає у м. Карабулак, Інгушетія (Росія). Заява до Суду була подана від її імені та від імені її сина Хаджі-Мурата Яндієва, 1975 р.н.

Заявниця стверджує, що у серпні 1990 року її син поїхав до м. Грозного (Чечня), і з того часу вона не отримувала від нього жодної звістки.

2 лютого 2000 року у телевізійних новинах у репортажі про захоплення села Алхан-Кала (Єрмолівка) трансливався допит п. Яндієва російським офіцером. Пізніше заявниця отримала копію усього відеозапису, проведеного репортерами НТВ (Російське незалежне телебачення) та CNN. Наприкінці допиту офіцер, який його проводив, наказав „покінчити” та „застрелити” сина п. Базоркіної. Журналіст CNN упізнав в офіцерові генерал-полковника Александра Баранова — командувача військових загонів, які захопили Алхан-Калу.

Відразу ж після 2 лютого 2000 року заявниця розпочала пошуки сина у тимчасових слідчих ізоляторах, в'язницях та звертаючись до різних владних установ. У серпні 2000 року п. Базоркіну повідомили, що її син не утримується у жодній із в'язниць на території Росії.

У листопаді 2000 року військовий прокурор прийняв рішення не відкривати кримінальну справу про зникнення п. Яндієва. Місяцем пізніше цей же прокурор заявив, що немає підстав вважати військовослужбовців відповідальними за дії, зафіксовані на відеоплівці.

У липні 2001 року прокуратурою Чеченської республіки була порушена кримінальна справа про викрадення п. Яндієва невідомими особами. Пізніше виявилось, що його ім'я було включене у список осіб, зниклих безвісти.

У листопаді 2003 року заява п. Базоркіної до Суду була передана Російському Уряду (далі – Уряд). Зважаючи на прийняття Судом її заяви до розгляду, Уряд надіслав Суду копію відповідної кримінальної справи.

Під час розслідування було встановлено, що 2 лютого 2000 року п. Яндієв був затриманий в Алхан-Калі. Одразу ж після арешту він був переданий військовослужбовцям Міністерства внутрішніх справ РФ для перевезення його до тимчасового слідчого ізолятора. Але п. Яндієва так і не було доставлено туди, а його подальше місцеперебування є невідомим.

Генерал-полковник Баранов був двічі допитаний про події, зафіксовані на відеоплівці. На допиті він стверджував, що наказу про розстріл п. Яндієва він не давав і мав намір лише зупинити агресивну поведінку затриманого. За його словами, військовослужбовці, які були з ним, не були його підлеглими, а тому не могли виконувати його накази.

З липня 2001 до лютого 2006 року слідство у даній справі поновлювалось 6 разів.

На різних стадіях слідства прокурорами вищого рівня було дано кілька вказівок про розслідування даної кримінальної справи. Особливо слід звернути увагу на рішення від грудня 2003 року. У ньому прокурор, посилаючись на те, що належного розслідування у даній справі не було проведено, наказав визначити, які військові частини Федеральних збройних сил брали участь у спеціальній операції в Алхан-Калі на початку лютого 2000 року, та встановити подальшу долю затриманих осіб.

Зміст рішення Суду

Заявниця стверджувала, що під час затримання її сина Федеральними збройними силами Росії з ним неправомірно поводитись, а згодом вбили. При цьому не

було проведено ефективне розслідування обставин такого поводження та „зникнення” п. Яндієва. Також заявниця скаржилась на те, що у зв’язку зі зникненням її сина вона перетерпіла глибокі емоційні страждання та стрес. При цьому п. Базоркіна посилалась на порушення ст. 2, 3, 5, 6, 8 та 13 Конвенції.

Суд нагадав, що держава, з огляду на вразливе становище затриманих осіб, зобов’язана забезпечувати їхній особливий захист. Цей обов’язок набуває особливої ваги у тих випадках, коли особа померла чи зникла після її затримання правоохоронними органами.

Суд звернув увагу на те, що питання про затримання п. Яндієва під час антитерористичної операції в селі Алхан-Кала ніким не оспорювалось. Він також взяв до уваги запис на відеоплівці та численні покази свідків у кримінальній справі, які підтверджували те, що п. Яндієв був спершу допитаний старшим офіцером, а згодом було віддано наказ про його страту. Суд відзначив, що з того часу не було отримано жодних достовірних даних про долю п. Яндієва.

З огляду на відсутність правдоподібних пояснень, наданих Урядом, та будь-якої інформації щодо місцезнаходження п. Яндієва за більш ніж 6 останніх років, Суд презюмує, що п. Яндієв загинув. Беручи до уваги те, що влада жодним чином не виправдовувала позбавлення життя п. Яндієва військовослужбовцями, Суд визнав Уряд відповідальним за ці діяння. Відтак Суд вирішив, що було порушено ст. 2 Конвенції.

Суд зауважив, що розслідування у даній справі було розпочате через 1 рік та 5 місяців після затримання сина заявниці в ході військової операції та неодноразово зупинялось. Більше того, на думку Суду, більшість рішень про вчинення процесуальних дій, потрібних для розслідування даної кримінальної справи, були прийняті починаючи з грудня 2003 року, коли заява п. Базоркіної була направлена Судом до Уряду. Суд вважає, що така затримка у розслідуванні негативно вплинула на встановлення його достовірного результату.

Суд ще раз звернув увагу на серйозні недоліки, допущені слідством, зокрема на неспроможність ідентифікувати чи допитати осіб, які затримали п. Яндієва. Незважаючи на те, що прокурори давали вказівки про усунення недоліків слідства, багато з них не виконувались чи виконувались із неприпустимим зволіканням.

Беручи до уваги вищезазначені обставини, Суд вважає, що влада не забезпечила ефективного кримінального розслідування обставин зникнення та смерті п. Яндієва. Отож Суд постановив, що було порушено ст. 2 Конвенції.

Стосовно скарги заявниці на моральні страждання, спричинені їй зникненням сина, Суд відзначив, що побачений заявницею на відеозаписі допит та наказ про страту, відсутність правдоподібних пояснень та будь-якої інформації про подальшу долю її сина, попри неодноразові звернення п. Базоркіної у відповідні органи, завдав їй глибоких емоційних переживань. Суд визнав, що таке поводження із заявницею уповноважених державою органів, може бути витлумачене як поводження нелюдське. Суд дійшов висновку, що тут мало місце порушення ст. 3 Конвенції.

Разом з тим, не знайдено достатніх доказів, які б підтверджували скаргу заявниці на те, що її син був підданий незаконному поводженню під час утримання під арештом. Суд постановив, що у цьому відношенні порушення ст. 3 Конвенції не було.

Суд також звернув увагу на те, що під час затримання п. Яндієва федеральними військами 2 лютого 2000 року не було складено протоколу про затримання, а будь-які офіційні дані про його подальше місцеперебування відсутні. Суд вважає, що такі дії були серйозним порушенням ст. 5 Конвенції, оскільки дали можливість особам, винним у позбавленні свободи сина заявниці, приховати свою участь у вчиненні злочину та уникнути відповідальності за подальшу долю затриманого.

На думку Суду, владні органи, до яких зверталась п. Базоркіна зі скаргою на затримання та взяття під арешт її сина, повинні були негайно та ґрунтовно розслідувати інформацію стосовно цієї скарги. Натомість, швидких та ефективних заходів для охорони п. Яндієва від можливого зникнення, вжито не було. Більше того, Суд наголосив, що аж до кінця грудня 2000 року владні структури продовжували заперечувати участь Федеральних збройних сил у затриманні п. Яндієва.

Відтак, Суд дійшов висновку, що п. Яндієв утримувався під незаконним арештом за умов повної відсутності гарантій, які містяться у ст. 5 Конвенції. Таким чином, було порушено право на свободу та особисту недоторканність особи.

Спираючись на вищенаведений аналіз порушень ст. 2 та ст. 3 Конвенції, Суд вважає, що заявниця мала право користуватися ефективними засобами правового захисту, які б дали можливість встановити й покарати винних осіб та відшкодувати завдану їй шкоду. Однак слідство у даній справі було проведено неефективно, а тому Суд вважає, що держава-відповідач не дотрималася своїх зобов'язань, передбачених ст. 13 Конвенції. Отож було порушено ст. 13 у світлі ст. 2 та ст. 3 Конвенції.

На думку Суду, порушення ст. 13 стосовно ст. 5 Конвенції не було, оскільки ст. 5 сама по собі містить процесуальні гарантії законності затримання особи.

Суд не знайшов порушень ст. 6 та ст.8 Конвенції. Держава-відповідач також дотрималась ст. 34 та п. «а» ч. 1 ст. 38 Конвенції.